

Osmanlılarda Kardeş Katli Meselesine Yeni ve Farklı Bir Yaklaşım

Prof.Dr. Ahmet Ağırakça

Her toplumun kendisine has bir yönetim anlayışı ve yönetme biçimi vardır. Bugünkü Müslüman milletler İslâm'dan önce sahip oldukları yönetim anlayışı ve biçimlerinde İslâm'dan sonra büyük değişiklikler yapmış ve bu yönetme anlayışları ile yönetim biçimleri şöyle veya böyle belirli bir biçimde de olsa İslâm ahkâmına göre düzenlenmiş bulunmaktadır. İslâm'da diğer bütün yönetim biçimlerinden monarşi, oligarşi ve demokrasiden çok farklı bir yönetim biçimi mevcuttur. İslâm ahkâmına göre tek bir monarkın, belirli bir oligarşik sınıf veya hanedanın yahut genel bir halk kitlesinin yaptığı yasa ve koyduğu hüküm ve kanunlar geçerli değildir. İslâm yönetim biçiminde hüküm yalnız Allah'ındır ve Allah'tan başka kimse hüküm koyamaz ve yasa yapamaz. Ümmet toplumunu yönetenler Allah'ın insanlar için koyduğu yönetme biçimini olduğu gibi ve kendilerinden hiç bir katkıda bulunmaksızın uygulamak mecburiyetindedirler. İslâm yönetim biçimine göre doğrudan doğruya vahyin ışığında toplumun yönetilmesi ve bunların dışına çıkılmaması İslâm'ın genel bir hükmü ve vazgeçilmez bir yönetim ilkesidir. Bu İslâm'ın Kur'an ve Peygamber uygulaması çerçevesinde çizilen ve İslâm'ın temel ilkelerinden birisi olan genel bir hükümdür.

Ancak İslâm'ın önünde asla görmezlikten gelinemeyecek son derece önemli ve aşılamayacak bir sosyolojik gerçek vardır ki İslâm'ı kabul eden ve İslâm'a giren bütün milletler, İslâm'ın ilk mensupları olan Araplar da dahil olmak üzere ister istemez daha önceki din ve geleneklerinden bazı uygulamaları ile yönetim ve genel davranış ile ilgili bir ok motifi taşıyarak gelmişlerdir. İslâm bu milletlerin eski din ve geleneklerinden taşıyıp getirdikleri hüküm ve uygulamaların bir kısmını vahye uygun görüp onaylamış ve bir kısmını ise vahyin dışında bir oluşum olduğundan dışlamış hatta İslâm'ın genel hükümlerine aykırı oluşundan dolayı da tamamen yasaklamıştır.

İşte İslâm'a giren diğer bütün milletler gibi Türkler de İslâm'a girerken ister istemez eski yönetim anlayışlarından ve geleneklerinden bazı özellik ve kuralları taşıyıp getirmiş ve İslâm'a girdikten sonra da bunlardan kolay kolay vazgeçmemişlerdir. Türkler İslâm'a girerken büyük bir İstek ve heyecanla ilk defa kitleler halinde Karahanlılar zamanında girerken bu heyecan içinde yeni dini samimiyetle kucaklamış ve Allah'ın emir ve yasaklarına özellikle ibadetler ile ilgili meselelerde gönüllerini açmışlardı. Ancak yönetim ve saltanat konusunda İslâm'ın kesin olarak belirlediği hükümlere ilk anda tümüyle teslim olmamış ve bazı hususlarda yönetim biçimlerini İslâm'a uygun hale getireceklerine İslâm'ın bazı hükümlerini yorumlayarak uygulamış, bunun için de ister istemez dinin genel naslarına tam bir mutabakat arzeden bir yönetim ortaya koyma imkanı bulamamışlardır.

Osmanlıların ilk dönemleri ve özellikle kuruluş yıllarında ve hatta yükseliş döneminin sonuna kadar

süren dönem içinde büyük bir samimiyet ve cihad ruhunun bütün özellikleri en saf İslâmî şekliyle devam etmiştir. Ancak bütün bu samimiyetlere rağmen yönetim ile ilgili olarak eski Türk geleneğinden bazı motifleri taşıyıp getirdikleri de bilinen bir husustur.

Gerek Göktürkler'de gerekse diğer Türk toplumlarında devletin başında bulunan han ve hakanlara büyük bir teslimiyet vardır. Ayrıca devlet han'ın özel bir mülkü kabul edilmektedir. Dolayısıyla han onda istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Osmanlılarda da bu anlayış aynen mevcuttur. Ülke tümüyle sultanın mülkü olup kendisinden sonra bu mülk, geriye kalan bütün evladına ait olduğu kabul edildiğinden, sultanın vefatıyla bütün çocukları bu mülkte hak iddia ederek devlete sahiplenmenin yollarını ararlar. Bu evlatlardan her birisi kendisinin diğerlerinden daha çok hak sahibi olduğunu kabul ederek diğerlerini bertaraf etmeye çalışırdı. Bu da ister istemez kanlı çatışmalara haksızca bir çok insanın telef olmasına yol açardı. Toplum ve güçlü yöneticileri haksızca uygulamalara sürükleyip, adil olmayan davranışların ortaya çıkmasına neden oluyordu. Fakat ne olursa olsun devletin bekâsı ve ebed müddet olması ilkesine bağlı kalındığından ülkenin tümüne mirasçı olduklarını iddia eden ve babalarının kendisinden sonra başa geçmek üzere hükümdar olarak belirlediği yeni hükümdarın dışında kalan diğer kardeşleri bekleyen tehlikeler olduğu gibi ülkenin de bu anlayış ve yaklaşımlardan dolayı sürekli sıkıntılar yaşadığı acı bir gerçektir.

Asıl konumuz olan Osmanlılarda kardeş katli problemini ele aldığımız zaman tarihi olaylardan hareket etmemiz kaçınılmazdır. Osmanlı tarihindeki olayları önce tarafsız ve tamamen ilmî bir perspektifle, duygusallığa ve genel halk kitlesinin gösterebileceği Hamâsî duygulara kapılmadan incelememiz gerektiği kanaatindeyim.

Osman Gazî ve oğlu Orhan Gazî zamanında büyük bir cihad aşkının varlığı gayet açık bir şekilde görülmekte olup büyük bir samimiyetle icra edilmekteydi. Bilindiği gibi Osmanlılarda hükümdara karşı ilk isyan ve bağı hareketi I.Murad'ın oğlu Savcı Bey'in Bizans imparatoru V.İoannes Palaologos'un oğlu Prens Andronikos ile müşterek hareket ederek babalarına karşı isyan etmeleri hadisesidir. I. Murad olayı öğrenir öğrenmez derhal Trakya'dan Bursa'ya gelerek olaya el koymuş ve bazı kaynaklara göre Kite ovasında küçük çapta da olsa oğlu Savcı ile bir çatışmaya girşerek onu yakalayıp gözlerine mil çektirmiş,diğer bazı kaynaklara göre ise idam ettirmiştir.[1] Bu olayda açıkça bir isyan, bir bağı ve devletin nizamını bozma, ümmetin huzurunu kaçırma ve meşru olan yöneticiye karşı herhangi bir şer'i gerekçe olmaksızın isyan etme olayı vardır. Dolayısıyla Savcının öldürülmesi meşrû' ve haklı bir uygulama idi. Buna hiç kimsenin itirazı olamaz ve bir evlat katli olarak değerlendirilemez. Zira bu isyankâr evlat dahi olsa devletin nizamını bozmaya kalkıştığından İslâm adaletine göre cezalandırılması gerekirdi. Ama bu ceza yeryüzünde bir fesat olarak değerlendirilip idamdan daha hafif bazı cezalara da çarptırılması mümkündür. Ancak O günün kadıları veya I.Murad'ın kendisi bu kanaatle oğlunun idamına hükmetmiştir.

Osmanlılarda İlk Kardeş katli hadisesi ise, Murad Hüdavendigâr'ın Kosova'da şehid olmasından sonra

yerine büyük ođlu Yıldırım Bayezid'in bařa gećmesi üzerine, hala savaş alanında Sırları kovalamakla ve cihad meydanında at koşturup kılıć sallamakla meşgul olan bu ümmetin yiğit evladından birisi olan Yakup elebi'nin hić bir Őeyden haberi yok iken "Gel seni baban çağırıyor" diye hile ile çadıra sokularak hemen orada yayının kirişiyle boğulup hayatına kıyıldığı olayıdır.[2] Bu olayda hükümdara karşı gelme, İsyân etme, devletin nizamını bozma eylemi ve teşebbüsü sözkonusu değildir. Ayrıca idam edilen Yakup elebi suç işlememiş, her hangi bir konuda itham edilmemiş ve hatta onunla ilgili jurnal bile olmamiştir. Aynı zamanda bu olay için mahkeme kurulmadan, Yakup elebi muhakeme edilmeden, Őer'î bir dayanak sözkonusu olmadan, fakat tamamen geleneğe ve saltanat anlayışına dayalı bir infaz gerćekleřmiřtir. Boztancı-zâde Yahya Efendi'nin Yıldırım Bayezid'in kardeşi Ya'kub'u boğdurması olayını büyük bir sıkıntı ve ızdırapla anlattığı müşahede edilmektedir. Bu tarihçi olayı anlatırken Őöyle der: "Bu kötü geleneğin başlatıcısı Yıldırım Bayezid olmuş, kardeşi Yakup elebi'yi boğdurmuştur. Yüce Allah Onu affetsin..."[3] Bu gibi ifade ve yorumlara baktığımızda kardeş katlinin ilk başlatıcısı ve uygulayıcısının Yıldırım Bayezit olduğunu, Fatih sultan Mehmed'in ise bunu kanunlaştırdığını söylemek mümkündür.

Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında fetret döneminde Meydana gelen kardeş katilleri olaylarının çeşitli Őekillerde izah edilebilecek türden infazlar olduğu kanaatindeyim. Çünkü Yıldırımın çocuklarından her birisi diğerine karşı kendisini haklı kabul edip devletin bekasını sağlamak ve ihtilafları çözmek maksadıyla birbirlerini öldürmüşlerdir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi devlet mülk olarak sultana ait kabul edildiğinden ister istemez bütün çocukların bunda miras hakkı doğmaktadır. Bu miras hakkını elde etmek için herkes kendi hukukunu korumaya kalktığı gibi ayrıca Timur tarafından darmadağın edilen büyük bir devleti Anadolu ve Balkanlarda yeniden toparlamak için harekete gećmiř olan Süleyman Çelebiye karşı ortaya çıkıp saltanat iddiasında bulunan Musa elebi ile aralarında meydana gelen çatışmalarda Süleyman elebi bertaraf edilmişti. Daha sonra elebi Mehmed'in Anadolu'da bazı yerlerde genel emniyeti ve reayânın kendisine itaatini sağlamasından sonra karşısına çıkan kardeşleri İsa ve Musa'yı da sırayla yok etmişti. Ancak dediğimiz gibi burada belki Devletin bekası için her biri diğerini meşru yönetime karşı isyan eden bir kiři kabul ettiğinden onunla mücadele etmesi meşru bir zemine oturtulabilir. Aynı Őekilde II. Murad zamanında Yıldırım Bayezid'in ođlu Mustafa olduğunu iddia eden ve Osmanlı kroniklerinde "Düzmece Mustafa" adıyla bilinen Őahsın[4] ortaya çıkıp meşru hükümdara karşı isyan etmesinden ötürü hakkında yapılan infazın hukuki bir dayanağı olduğu gibi yine II. Murad'ın kardeşi Mustafa'nın isyanı üzerine öldürölmesinin de bir hukukî dayanağı olduğu gayet açıktır. Bunlar bâđî olarak kabul edilmiş ve bu meşru gerekçe ile öldürölmişlerdir. Bu gibi infazlara hić kimse itiraz edemez. Bunlar yerinde yapılmış idam infazları idi.

Bu olaylardan sonra gerćekleřtiđini gördüğümüz diđer bir kardeř katli olayı olan Fatih Sultan Mehmed'in tahta gećmesinden hemen sonra kardeři Őehzade Ahmed'i öldürüp öldürmediđi hadisesi tarihte en çok tartıřılan ve Osmanlıların kardeř katli meselesini en çok gündeme getiren olaydır. Bu olay önemine binaen gerćekten hamâsî duygulardan uzak ve Sultan Mehmed'e olan sevgi ve saygı ile karıřtırılmadan tamamen ilmi bir platformda ele alınması gereken bir olaydır. Bu olay Őayet Osmanlı atalarımıza bir saygıdan dolayı saptırılarak ve gerćekleri o günün gećerli hukuku olan İslâm hukuku çerçevesinde deđerlendirmeden uzak bir tavırla meseleyi ele alırsak kesin olarak hukuka ve gerćeklere aykırı bir neticeye varmış oluruz. Bunu

için yukarıda ifade ettiğimiz gibi konuyu ilmî bir gözle incelememiz gerektiğine inanıyorum. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in Konstantiniyye fethi ile ilgili hadisini gerçekleştirmiş, İstanbul gibi dünya tarihinde önemli bir yeri olan bir şehri fethedip çağ açıp çağ kapatmış, İslâm ümmetinin yetiştirdiği ender büyüklerden bir cihan hükümdarı olan Sultan Fatih'e karşı beslediğimiz sevginin ayrıca belirtilmesi ve asla unutulmaması gereken bir husustur.

Sultan Murad'ın İsfendiyoğlu'nun kızından doğma küçük Ahmed, yahud şehzade Ahmed adını taşıyan bir oğlu bulunmaktaydı. Bu şehzade, Sultan II.Mehmed'in Edirne'de 1451'de tahta çıktığı günlerde kimisine göre 8 aylık ve hala süt emen, kimisine göre 3 yaşında, bazı tarihçilere göre de 7-8 yaşlarında bir çocuk idi. Sultan II. Mehmed Edirne'de tahta çıkışının ardından bu küçük kardeşini Evrenosoğlu Ali Bey'e emir verip boğdurarak babasının Na'sıyla birlikte Bursa'ya gönderdiği ve dedesi Çelebi Mehmed'in kabri yanında defnettiği kaydedilmektedir. Aynı zamanda bu husus ve uygulama yazılı bir kanun metni haline getirilerek Fatih Sultan Mehmed tarafından meşhur kanunnamesine bir madde olarak şöyle kaydedilmiştir: "*Ve her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katl etmek münasiptür, ekser ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar...*"[5]

Olayın tarihi boyutuna gelince *Tâcu't-tevârih* müelifi meşhur Hoca Sa'deddin Efendi bu hususta şöyle der: "İsfendiyar kerimesinden mütevellid olmuş küçük Ahmed nam biraderleri ki henüz hadd-i sabadan fezây-ı şebâbe hurûc, mesâid-i kemâle irtika vü urûc etmiş idi, ol hengamda sarayda olur idi. Nizâm-ı âlem için defter-i şuhuddan rakâm-ı vücûdun hakkedip tabut-u pür sekine-i vâlid-i mâcid cennet mekînleriyle hemrâh ettiler." Sa'deddin Efendi gibi bir çok tarihçi hemen hemen aynı ibarelerle II. Mehmed'in kardeşi şehzade küçük Ahmed'i öldürdüğünü kaydetmektedir.[6] Bu olayın tarihen sabit bir olay olduğu artık kesin olarak kabul edilen bir husustur.

Fatih'ten sonraki dönemde de Fatih'in oğulları Bayezit ve Cem arasındaki kavga ve sonunda Cem'in ne şekilde olursa olsun öldürülmesi olayı Osmanlı tarihinde acı bir hatıradır. Yine de Cem'in öldürülmesi olayını fetret devrindeki kardeşler arasında meydana gelen katil hadiselerine benzetmemiz ve böyle bir katli kısmen de olsa hukuka uygun kabul etmemiz mümkündür. Zira Cem Sultan'ın fiili olarak ordu toplayıp meşru Sultana karşı isyanı sözkonusu olmamasına rağmen, böyle bir isyana teşebbüs ihtimali kuvvetli görülmüş ve takibata uğramıştır. Fakat olaya yine hukukî açıdan baktığımızda Cem henüz böyle bir isyana teşebbüs etmiş değildi. Öldürülmesi de esrarengiz olduğu için kimseyi kesin olarak bir kardeş katili diye II. Bayezid'i itham etmemiz ve bundan dolayı suçlamamız uygun değildir.

Ancak III. Murad'ın beş kardeşini öldürmesi hadisesi ise Fatih kanunnamelerine dayalı bir uygulama olduğunu bütün tarihçiler bilmektedir. 1574 yılında Babası II. Selim'in vefatı üzerine tahta geçen III. Murad babasının cenaze namazını kıldıktan sonra saraya geri dönmüş ve söz konusunu kanunname gereğince kendisine isyan etmeleri muhtemel olarak düşünülen beş kardeşinin öldürülmesini emretmişti. Babasının

cenazesi merkadine defnedilmek üzere götürüldükten kısa bir müddet sonra, daha devlet erkânı orada iken saraydan gönderilen bir haberle bütün üst düzey yöneticiler Topkapı Sarayına geri çağırılmışlardı. Saraya dönen devlet erkânı Kapucular kethudâsının verdiği haber üzerine kanunnameye dayalı olarak "nizâm-ı âlem için" II. Selim'in beş oğlu yeni Sultan olan ağabeyleri III. Murad tarafından boğdurulduğu açıklanmış ve beş tabut saraydan taşınarak babalarının cenazesinin yanına götürülmüş ve ikisi bir yanına üçü de öbür yanına defnedilmişlerdi. O gece bu durumu öğrenen İstanbul halkı sabaha kadar uyumamış ve sultanlarının beş oğlunun katledilmesinden dolayı feryat ve figanlarıyla İstanbul semâlarını inletmişlerdi. Bu uygulamanın da İslâm hukuku ile bağdaştırılmasının mümkün olmadığı gayet açıktır. Zira küçük yaşta bu kadar çocuğun kanına girmek sadece saltanat adına yapılmış bir işlemden başka hiç bir şeyle izah edilemez.

Aynı şekilde 1595 yılında tahta geçen III. Murad'ın oğlu III. Mehmed de babasının aynı davranışını tekrarlamış ve on dokuz kardeşini 28 Ocak 1595 Cumartesi günü yine Fatih kanunnamesine istinaden katlettirmiştir. Burada da kardeş kavgalarını önlemek ve nizâm-ı âlem'i sağlamak maksadıyla aynı uygulamanın olduğunu görüyoruz. Öldürülen bu ondokuz şehzadeden Mustafa, Bayezid, Osman ve Abdullah adını taşıyan dört şehzade yetişkin olup ülke içinde isyan etmeleri halinde karışıklık çıkarabilecek bir yaşta olduğu halde diğer onbeşinin çok küçük oldukları ve annelerinin kucaklarından alınarak daha süt emdikleri yaşlarda iken ölüm fermanları imzalanmıştı. İdamlardan önce ondokuz tabut hazırlanmış ve sonra infaz gerçekleştirilmişti. Ondokuz tabut Topkapı sarayının mutfak kısmına yakın bir yerde Şeyhu'l-İslâm Bostancı-zâde Mehmet Efendi tarafından cenaze namazları tek tek kıldırılmış saray halkının ve annelerinin feryad ve figanları arasında Ayasofya camii haziresine götürülüp bir gün önce defnedilen babalarının yanında defnedilmişlerdi. Ayrıca çok cariyesinin olduğu bilinen III. Murad'ın ölümünden ve hayatta bulunan elliye yakın çocuğundan erkek olan ondokuzunun öldürülmesinden sonra da hamile olan bir çok cariyesinin akibeti bilinmemekle birlikte bazı görüşlere göre karınlarındaki ceninlerle birlikte denize atıldığı tahmin edilmektedir.

Osmanlı tarihinde kardeş katli olarak çok büyük bir acı ve ızdıraba sebep olan bir diğer olay da Genç Osman'ın kardeşi şehzâde Mehmed'i 16 yaşında iken katlettirmesidir. Lehistan üzerine sefer yapmaya karar veren II.Osman, Daru's-seâde ağası Süleyman Ağa'nın yanlış yönlendirmesi üzerine sefere çıkılacağı bir anda İstanbul'da böyle bir "dağdağa-i fitne" (fitne unsuru) bırakmanın doğru olmayacağını kabul ederek kardeşinin ölümüne fetva aramaya başlamıştır. O sırada Şeyhu'l-İslâm olan Hoca-zâde Es'ad Efendi'den bir fetva istediği halde Es'ad Efendi'nin böyle bir fetva vermeyi reddettiği görülmüştür. Ancak o günün ilim adamlarından olan Taşköprülü-zâde Ahmed Efendi'nin oğlu olan ve bir çok eseriyle tanınan Rumeli kadıaskeri Kemâleddin Efendi'nin ilmine yakışmayan bir tavırla, ileride Şeyhu'l-İslamlık makamına tırmanmayı ümidle böyle bir fetva vermişti. Sultan'ın İstanbul'dan ayrılması halinde Merkez'de kalıp da isyan etme ve saltanatı ele geçirme ihtimali olabilecek bir kişi olarak Mehmed'in idamına fetva verilmiş ve şehzade, genç yaşta boğularak idam edilmiştir. Zavallı şehzade celladları karşısında görünce şöyle demişti: "Osman, Allah'tan dilerüm ki ömr-ü devletün berbad olup beni ömrümden nice mahrum eyledün ise, sen dahi behremend olmayasun." Osmanlı tarihçileri Genç Osman'ın da genç yaşta katledilmesinin sebebi olarak bu masum şehzadenin bedduasını kabul etmişlerdir. Genç Osman böyle bir cinayete sebep olduğundan halkın kendisine karşı soğuduğu görülmüştür.

Osmanlı tarihçilerinin büyük bir kısmı bütün bu olayları gayet açık bir dil ile eserlerine kaydetmektedirler. II. Mehmed'ten önce de onun zamanında da saltanatın sultandan sultana nasıl intikal edeceği net olarak belirlenmemiş, bir netliğe kavuşturulamamıştır. Vefat eden sultanın bütün çocuklarının saltanatta eşit haklara sahip oldukları kabul edilerek hükümdar olanın diğerlerini katledebileceği kanun haline getirilmemiştir. Bu konuda İslâm hukukunun teorisinden ziyade Fatih Kanunnamesinde yer alan hükümler bir fetva olarak kabul edilmiştir. Bu anlayış da İslâm hukuk mantığına ve işleyişine tamamen aykırı bir yaklaşımdır. Bu katil olayı her ne kadar "Zara-ı eâmmı def' için zarar-ı hâs ihtiyâr olunur, zara-ı eşedd zarar-ı ehaff ile izâle olunur, iki fesâd te'âruz etdikte ehaffı irtikâb ile A'zamin çaresine bakılır, ehvenu'ş-şerreyn ihtiyâr olunur" gibi külli kaidelere dayandırılmak isteniyorsa da aslında zara-ı eâmmı def' için zarar-ı hâssı ihtiyâr etmeye yahut zara-ı eşedd'i zarar-ı ehaff ile izâle etmeye sevkedecektir. İki fesâd'ın biri hiç yok ise ve daha meydana gelmemiş ise, bu nasıl diğerine tercih edilecektir. Tamamen faraziyye üzerine kurulu bir olaya uygulanırken illet benzerliği bakımından kıyaslamalar yapılmıştır ki bu İslâm fıkıh usulüne de uygun değildir.

Bu noktadan hareketle İslâm hukukunda öldürülmeyi gerektiren hususları ele aldığımızda Kur'an-ı kerim ve sahih hadisler çerçevesinde evli zânî, teammüden başkasını katleden kâtil ile mürted kimselerin olduklarını görmekteyiz.[7] Ayrıca İslâm hukukuna göre bütün unsurları teşekkül ettikten sonra İslâm toplumunun iç huzur ve rahatını kaçırmaya yönelik olarak yer yüzünde fesat çıkarıcılar, devlete baş kaldırıp bağyedenler, yol kesiciler ve bu çerçevelerde suç işleyenlerle hâkimin de ta'ziriyile ölümüne hüküm verilenler öldürülebilir. Bunların dışında hiç kimsenin hayatına kıyılmaz ve hiç bir kimse keyfi bir uygulama ile veya dünyevî bir maksatla başkasını öldüremez ve öldürtemez. Bu çerçevede kardeş katli meselesine baktığımız zaman şayet İslâm hukukunun öngördüğü bütün şartlar tahakkuk etmiş ise yani yeryüzünde fesat çıkarma, ümmetin huzurunu kaçıрма, Savcı Bey, Düzmece Mustafa ve Şehzade Mustafa olaylarında olduğu gibi, meşru ve makul bir dayanağı olmayan gerekçelerle ülkede karışıklıklar çıkarmak, meşru sultana karşı başkaldırıp bağyetme suçu karşısında mahkeme heyetinin kararı ile ölüm cezası verilebilir. Osmanlı yöneticileri ve Osmanlı İslâm hukukçuları Sultanın meşru yönetimine tarihî tabiriyle nizâm-ı âlem'i ihlâl edecek ve bozacak bir şekilde isyan edenler ve isyana yol açanlar, hatta teşebbüs edenler de bâğî ilan etmiş, bu gibi kimselerin cezalarının ölüm olduğu hususunda kanaatlerini belirtmişlerdir. Çünkü Devlete başkaldırmanın halifeye isyan etmenin, güç kullanarak yönetime el koymayı hedefleyerek harekete geçmenin devletin ve toplumun yok olmasına sebep olacağı muhakkaktır. Ancak bâğîler halifeye fiilen başkaldırmadıkça suçlu kabul edilemezler. İslâm devlet başkanının aleyhinde propaganda yapmaları halinde öncelikle bu propagandalardan vazgeçmeleri istenir. Eğer bu propagandaya devam edip ümmete zararlı olmaya başlarsa o zaman bunlara karşı harekete geçilir ve suçlular cezalandırılır. Ancak suçun şahsiliği itibariyle bu isyana katılmamış olan akrabalarının kanına dokunulmaz. Bu ceza bir kısas cezası değil bir had cezasıdır. Çünkü bunlar yeryüzünde fesat çıkarmışlardır. Aynı şekilde İslâmî bir yönetime karşı herhangi bir meşrû dayanağı olmadığı halde isyan etmek üzere hazırlıklar yaptığı her halinden açıkça belli olan ve isyan edeceği alenen görülen bir kimsenin ümmetin genel maslahatı için had cezası olarak değil de ta'ziren öldürülmesi bazı hukukçular tarafından caiz görülmüştür. Nitekim bu durum İslâm hukukuna dair yazılan eserlerde "yeryüzünde fesat çıkarıcıların, ümmet içinde fitne uyandıranların, haksız yollarla insanların mallarına el koyup yağmalayanların ve bunu yaparken insanların canlarına kastedenlerin, eliyle ve diliyle İslâm toplumunu rahatsız edenlerin, bir çok ikaz ve ta'zirlere rağmen

huylarından bir türlü vazgeçmeyenlerin, suçları yalan söylemeleri mümkün olmayacak kadar kalabalık bir Müslüman kitlenin şehâdetiyle sabit olursa, cezaları ölümdür"[8] denilerek konu açığa kavuşturulmuş ve net bir şekilde ifade edilmiştir. Bu çerçevede içinde İslâm hukukuna göre kimlerin kanının akıtılabileceği gayet açıktır. Bunların dışında durum ne olursa olsun bir kimsenin kanının akıtılması İslâm'da yasak ve haramdır. Ahirette de büyük bir sorumluluk gerektirir.

İsyan ve bağı unsurları teşekkül etmemiş hiç bir hareket, isyanla suçlanamayacağı gibi aleyhte eylemi olmayan bir kimsenin de durup dururken kanına girmek İslâm'a tamamen aykırı bir davranıştır. Aslında üzerinde durulması gereken husus, Osmanlı tarihi boyunca yapılan kardeş katillerinin her zaman için İslâm hukukunda aranan bağı şartları tahakkuk ettikten sonra mı, yoksa şartlar daha tahakkuk etmeden önce mi gerçekleştirildiği hususudur. Acı bir gerçektir ki "Siyâseten katil"de her zaman gerekli şartların oluşması aranmamıştır. Bunun için bu konuda İslâm hukukunun uygulandığını söylemek tarihi gerçekleri tamamen örtmek demektir. Bu da bazen halk tarafından yapılırsa hamâsî duygularla yapılan bir davranış olarak kabul edilebilir. Fakat ilim adamlarının gerçekleri örtbas edip İslâm hukukuna aykırı uygulamalara kılıflar bularak olayları anlatmaya kalkışmaları bizce ilmî bir dayanağa sahip olan bir yaklaşım değildir. Sadece Osmanlı tarihinde değil, Emevî ve Abbasîlerde de benzeri olayların görüldüğü bilinen bir husustur. Bu gibi olaylar İslâm hukukuna aykırı ve hiç bir dayanağı olmadan yapılan infazlar olup nice zulümlere sebep olmuştur. İşte, sultanların, İslâm hukukunun hükümlerine uymadan uyguladıkları bu idamlar üzülererek ifade edelim ki kendi saltanatları ve kendilerinden sonra öz çocuklarının veya çocukları arasında arzu ettikleri birinin başa geçmesini sağlamak maksadıyla yaptıkları bu uygulama gayr-i meşru idi. Çünkü bunun adına siyaseten katil deyip zanlıyı, hatta masumu muhakeme etmeden, bu konuda hiç bir mahkeme kararı olmadan, sırf saltanatı belirli ellerde tutmak, dünyevi çıkarlar sağlamak uğruna sultanların adam öldürmelerinin savunulacak bir tarafı yoktur. Onları sevmemiz ve büyüklüklerini takdir etmemiz ayrı bir olay, yanlışlıklarını ifade etmemiz ayrı bir olay olarak belirlenmelidir. Çünkü İslâm hukuku muhakeme usullerine göre maznunların cezalandırılabilmesi için yargılanıp suçlarının mahkeme heyeti tarafından tespit edilmesi ve sabit görülmesi şarttır. Sadece veliyyü'l-emr'in (sultanın) hükmü yeterli değildir. Zira sultan da taraf kabul edilmektedir. Bu sebeple bağımsız bir yargı kurumu tarafından meselenin enine boyuna görüşülerek müttehemlerin suçlu bulunması halinde idam kararı verilip infaz yapılabilir. Bu husus bizzat İslâm hukukunun emri olduğu gibi aynı zamanda Osmanlı Kanunnamelerinin de ön gördüğü bir husustur. Şöyle ki : " *Mücrim olan kimesne teftiş olunmadan veyahut üzerine zâhir olan şenayi' şer' ile ve örf ile yerine varmadan... ve her müttehemlin cerîmesi kâdi-i vilayet katında veya müfettiş huzurunda sâbit ve zâhir olup ehl-i örfe teslim etmeden tutup siyaset eylemek hilâf-ı şer' ve örfe te'addîdir*" denilmektedir.

Osmanlı tarihinde şehzade isyanları bilinen bir husustur, ancak bu gibi isyanlar hep devletin paylaşılması telakkisinden kaynaklanan bir yaklaşım biçimi olduğundan sürekli olmuştur. Bu anlayışın gölgesine sığınarak isyanların mazur gösterilmesi mümkün olmadığı gibi suçsuz insanların da yargılanmadan ve suçları sabit olmadan öldürülmeleri de haksız bir uygulama ve yanlış bir telakkidir.

Netice olarak gerek Yıldırım Bayezit ve Fatih Sultan Mehmed'in birer ve gerekse daha sonra gelen III. Murad'ın beş ve III. Mehmed'in ondokuz ve Genç Osman'ın bir kardeşini sırf "ileride isyan edebilirler" gerekçesiyle suça teşebbüs etmemiş oldukları halde bu masum insanların katledilmelerinin herhangi bir İslâmî dayanağı olduğu söylenemez. Bu infazlar yanlış birer uygulamadır. Ama hâlâ "siyaseten katl" adı altında bu gibi öldürmelerin meşruiyetine inanan varsa, İslâm hukukunun bu gibi kimseler tarafından anlaşılmadığına veya bu konudaki bilgisizliklere yorumlamaktan başka bir izahımız olamaz. Bütün bunların hepsi ele alınıp mesele, İslâm hukuku zaviyesinden değerlendirildiğinde kesin olarak suçsuz insanların idam edildiği görülecektir. Artık bu haksız idamları yapan sultanların şer'an suçlu oldukları kabul edilip suçlarının tarihen sabit olduğunun tescil edilmesi gerektiğini ifade etmek ilmen mümkündür. İslâm'a aykırı oldukları halde tarih içerisindeki bu gibi yanlışlıkları "İslâmîlik" sıfatı ile nitelendirmek her şeyden önce İslâm'a ve Osmanlıya zarar verir.

[1] Sa'deddin Efendi. *Tâcu't-tevârih*, İstanbul 1279,I,100; Âlî Çelebi, *Künhü'l-Ahbâr ve Lekhu'l-Efkâr*, İstanbul 1277, 4.Rükün, V, 67; Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Tevârih-İ Âl-i Osmân (Solakzâde Tarihi)*, İstanbul 1298, s.37; Ducas , *Bizans Tarihi*, Çev. Vladimir Mırmıroğlu, İstanbul 1956, s. 26; İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972,I, 142.

[2] Oruç İbn Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân, (Oruç Bey Tarihi)*,neşr.,F.Babinger, Münster 1925,s.26; Enverî, *Dusturnâme*, neşr.,M.H.Yınanç, İstanbul 1928,s. 87; Âlî Çelebi, *Künhü'l-Ahbâr*, V, 73; Solakzâde, s.50; Aziz Esterâbâdî, *Bezm-u Rezm*, İstanbul, 1928, s.388.

[3] Bostancı-zâde Yahya Efendi, s.30-31.

[4] Aşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, neşr. Âlî Bey, İstanbul 1332, s.96 vd.; İdris-i Bidlisî, *Heşt Behişt*, Nuruosmaniye kütüphanesi, Farsça yazma, no: 3209, vr. 196a; Sa'dedin Efendi, *Tâcu't-tevârih*, I, 306vd.; Âlî Çelebi, *Künhü'l-Ahbâr...*, V, 197.

[5] Fatih Sultan Mehmed Kanunnamesi, neşr., A. Özcan, İ.Ü.E.F. TD., Sayı: 33, İstanbul 1982, s. 46.

[6] Aşıkpaşa-zâde, *a.g.e.*, s. 140; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-numâ*,TTK. neşr.M.A.Köymen-F.R.Unat,s. 682-683 ve Teaschner neşr., s.208; M. Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*, Nuruosmaniyye kütüphanesi, Farsça yazma, no:3059, 168a; Âlî Çelebi, *Künhu'l-ahbâr*, V, 246; Sa'deddin Efendi, *Tac.*, I,406, Franz Babinger, *Mehmed The Conqueror And His Time*, Princeton 1978, s.66

[7] Buharî Diyet, 6; Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, I, 61 vd.; Dârimî, *Hudud*, 2; Ayrıca bk. Muhammed Ebu Zehra, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe, Fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut (t.y) s. 102; Vehbe ez-Zuheylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dimaşk 1989, VI, 221.

[8] İbn Teymiyye, Takiyyuddin Ahmed İbn Abdülhalim el-Harrânî, *Es-Siyâsetu's-şerîyye fi İslâh'ir-ra'yi ve'r-raiyye*, Beyrut 1966, s. 82; Muhammed Hatib eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, Kahire 1958, III, 228; İbn Âbidîn, *er-Reddu'l-Muhtar...*, Kahire 1966, V, 63 vd.; Abdülkerim Zeydan, *Buhûs Fikhiyye*, Beyrut 1986, s. 403vd..